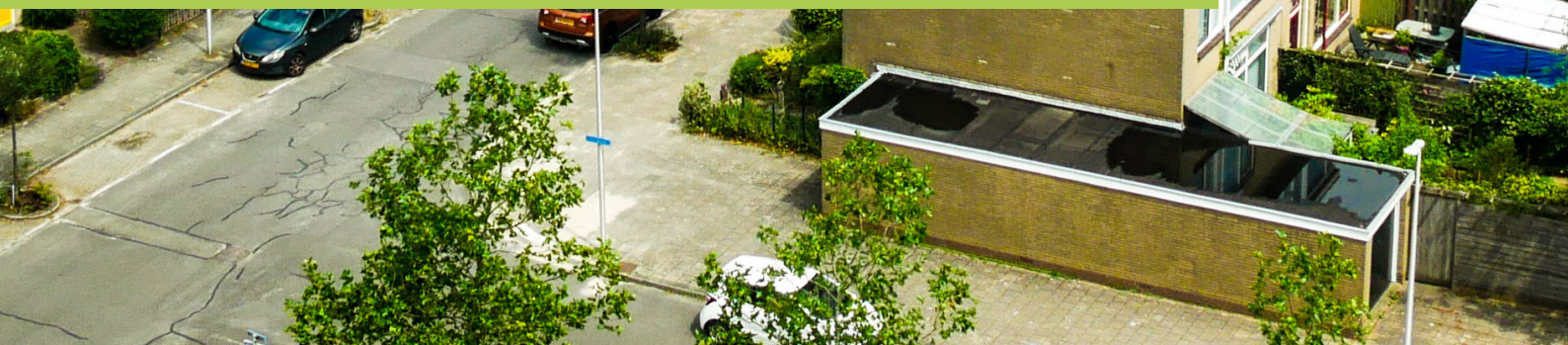

Buurtwarmte in de Vechtzoom

Terugblik op samenwerkingsproces tussen een bewonersinitiatief en een warmtebedrijf voor de ontwikkeling van een buurtwarmtenet

Inhoud

Colofon

Dit is een uitgave van Eneco Warmte, Energie-U en Klimaatstichting HIER

Auteurs; Chris Vos, Sander Willemsen, Tijmen Klip

Met dank aan; Nieuwe Energie voor de Vechtzoom

Juli 2023

Doel van deze publicatie

03

Inleiding

04

Context

Partijen in proces

05

05

Proces van de scope- en haalbaarheidsfase

06

Scopefase

06

Doorlopen stappen

06

Haalbaarheidsfase

07

Doorlopen stappen

08

Afsluiting van het proces

09

Doorlopen stappen

09

Resultaat - lessen en aanbevelingen

10

Ten slotte

12

Doel van deze publicatie

Het delen van de ervaring en lessen uit het samenwerkingsproces tussen bewonersinitiatief Nieuwe Energie voor de Vechtzoom (NEV) in Overvecht-Noord en warmtebedrijf Eneco. In dit proces zijn beide partijen, onder begeleiding van Klimaatstichting HIER en energiecoöperatie Energie-U, op zoek gegaan naar een vorm voor een buurtwarmtenet die werkt voor zowel het warmtebedrijf als het bewonersinitiatief.

Inleiding

Eind 2020 zijn vertegenwoordigers van bewonersinitiatief Nieuwe Energie voor de Vechtzoom (NEV) uit de Vechtzoom-buurt in Overvecht-Noord (Utrecht) in gesprek gegaan met het warmtebedrijf Eneco. Het initiatief wil een duurzame warmteoplossing voor hun buurt realiseren als alternatief voor de huidige cv-ketels. Het heeft samen met de buurt een set voorwaarden opgesteld waar een warmteoplossing aan zou moeten voldoen in een document genaamd het Buurtmanifest. Belangrijke voorwaarden zijn blijvende invloed, een grote stap naar snel klimaatneutraal en betaalbaarheid voor ieder huishouden.

Een buurtwarmtenet met lokale bron kan een invulling hiervan zijn, zo was het inzicht. De ambitie van de groep is niet om zelf een warmtebedrijf te worden. Eneco, als eigenaar van het Utrechtse warmtenet nabij de Vechtzoom-buurt, zou een rol kunnen spelen in de ontwikkeling, realisatie en exploitatie van het warmtenet. Via lokale partners zoals Energie-U en Klimaatstichting HIER leerden de twee partijen elkaar kennen. Voor beide partijen was een samenwerking denkbaar, maar best spannend. NEV heeft in haar buurtmanifest scherpe voorwaarden gesteld aan de warmteoplossing, bijvoorbeeld wat betreft duurzaamheid, ontzorging en mogelijkheden voor inspraak en invloed van de buurt. Eneco heeft van oudsher geen ervaring met samenwerken met bewonersgroepen. Er zijn nog geen processen, standaarden en producten voor en vele activiteiten van het warmtebedrijf zoals de verduurzaming van het warmtenet vinden vanwege de schaal van het systeem normaal gesproken op stadsniveau plaats.

Samenwerkingen tussen bewonersinitiatieven en warmtebedrijven worden gezien als een van dé routes in de warmtetransitie. Actieve bewoners hebben goed contact met medebewoners, komen “achter de voordeur” en kunnen het gedeelde bewonersbelang aan tafel brengen. Warmtebedrijven missen dit, terwijl goed samenwerken met de eindbeslissers, de woningeigenaar, van essentieel belang is. Warmtebedrijven kunnen daarentegen met technische kennis en financiële slagkracht uitstekend warmte-oplossingen realiseren. Samenwerken kan dus kansen bieden.

Onder begeleiding van Energie-U en Klimaatstichting HIER hebben de partijen elkaar en elkaars voorwaarden leren kennen en geconstateerd dat een samenwerking zou kunnen werken. Vervolgens is gezamenlijk de haalbaarheid onderzocht van een buurtwarmtenet dat past binnen de randvoorwaarden van beide partijen. Het was een intensief samenwerkingsproces dat een jaar duurde. Hoewel de partijen uiteindelijk niet tot een deal zijn gekomen hebben ze wel waardevolle lessen geleerd. Het doorlopen proces en de geleerde lessen delen ze hier.

Context

Eind 2017 maakt de gemeente Utrecht bekend dat Overvecht-Noord uiterlijk in 2030 aardgasvrij gaat worden. Zij stuurt een brief naar de bewoners om dit bekend te maken. Dit bericht komt voor veel bewoners als een grote verrassing. Er ontstaan vragen, zorgen, weerstand en andere vormen van reactie. Eén van de reacties is het ontstaan van de bewonersgroep Nieuwe Energie voor de Vechtzoom. Deze bewoners zien de noodzaak van verduurzaming in maar willen niet zomaar een oplossing opgedrongen krijgen. Zij willen zelf onderzoeken welke oplossing het beste is voor hun buurt. Dit begint met gesprekken met de buurt en het opstellen van een manifest met randvoorwaarden waaraan een oplossing moet voldoen zodat iedereen mee kan en wil doen.

De Vechtzoom-buurt bevindt zich in het zuid-westen van de wijk Overvecht-Noord en is gelegen aan de Vecht. De buurt is omringd door woningen die zijn aangesloten op het warmtenet van Eneco. De 115 laagbouwwoningen van NEV, in het rood omcirkeld, hebben een aansluiting op het aardgasnet. 11 woningen hiervan zijn van woningcorporatie Portaal, de rest wordt bewoond door de eigenaren. De buurt is eind jaren '60 gebouwd. Enkele oorspronkelijke bewoners wonen er nog.

Partijen in dit proces

- **Nieuwe Energie Vechtzoom (NEV)** - Buurtinitiatief op zoek naar invloed op de warmtetransitie in hun buurt, in het proces en in de inhoud.
- **Eneco** - Warmtebedrijf, prominent aanwezig in Utrecht, op zoek naar nieuwe benaderingen en modellen voor de warmtetransitie.
- **Energie-U** - Energiecoöperatie/koepel in Utrecht – stimuleert en initieert energiebesparing en duurzame energieopwekking in de volle breedte in de gemeente.
- **Klimaatstichting HIER** – Landelijk kennisplatform met als doel de klimaattransitie te versnellen in Nederland.

Proces van de scope- en haalbaarheidsfase

In dit proces hebben we een aantal stappen ontworpen en doorlopen om iteratief tot een voorlopig ontwerp van een buurtwarmtenet te komen. Het proces is onder te verdelen in de scope- en de haalbaarheidsfase.

Scope fase

In het begin leerden Eneco en NEV elkaar kennen in sessies die door HIER werden voorbereid en begeleid. Energie-U was ook betrokken om feedback te geven en ideeën aan te reiken. Eerst werden elkaars randvoorwaarden besproken: waaraan móét een oplossing voldoen om acceptabel te zijn voor alle partijen? In deze ruimte ligt de mogelijke oplossing. De focus lag vervolgens op het verkennen welke varianten van een buurtwarmtenet denkbaar zijn nabij of in combinatie met het bestaande stadswarmtenet, zowel technisch in de aanleg als organisatorisch in de operatie. Beide partijen konden aanvoelen welke varianten voor hen konden werken en waarom en konden dit aan elkaar kenbaar maken. Zodoende leerden NEV en Eneco elkaars principes en randvoorwaarden ook beter begrijpen. Iedere drie weken vond een sessie plaats, destijds digitaal vanwege corona wat het samenwerken en bouwen van vertrouwen uitdagender maakte. Uit de vele varianten werd een selectie gemaakt die voor beide partijen kansrijk leek om de haalbaarheid ervan te onderzoeken.

Doorlopen stappen;

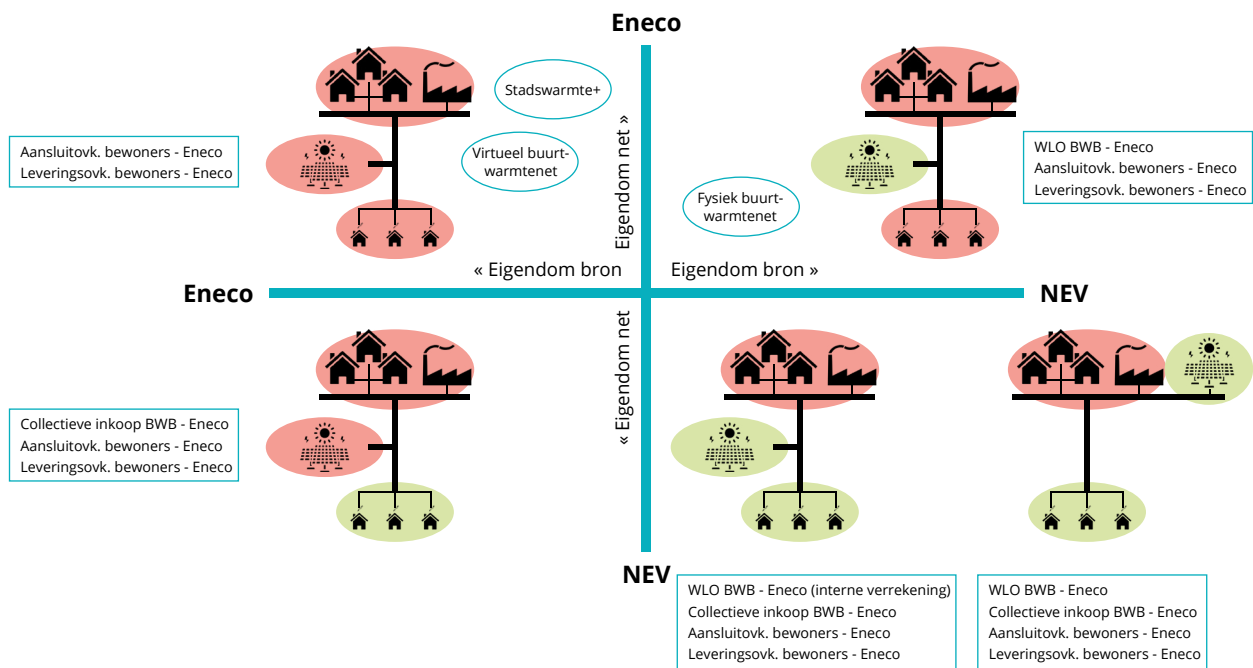
- **Kennismakingsworkshop**
 - Opbouwen van wederzijds vertrouwen.
 - Begrip van elkaars randvoorwaarden.
 - Overlap zoeken tussen randvoorwaarden en de klantbeloftes van Eneco.
- **Eerste verkenning van de oplossingsrichtingen**
 - Wat is er mogelijk in de buurt binnen randvoorwaarden.
 - Buurtwarmte versus stadswarmte en eigendom versus ontzorging.
- **Verder detailleren oplossingsrichtingen met menukaart NEV**
 - Per onderdeel afkaarten waar eigendom/invloed/zeggenschap belangrijk is.
 - Op technische, juridische, financiële en sociale gronden.
- **Kwadranten en stoplichtenmodel Eneco**
 - Inzichtelijk maken hoe mogelijkheden voor invloed (en andere elementen uit het buurtmanifest) afhangen van eigenaarschap en contractuele verhoudingen.
 - Conceptkeuzes; Buurtwarmte van Eneco en Buurtwarmte met Eneco.

Figuur 1. De “zandbak” - Randvoorwaarden voor succes

Eén van de begeleidende slides voor het vormgeven van de workshop - in dit geval was de “zandbak” de ruimte die we definieerden waar men binnen kon “spelen”.

Figuur 2. Contractvorm = key. En dus eigendom(sconstructies)

Eén van de begeleidende slides voor het vormgeven van de workshop - hierin werden eigendomsconstructies plus bijbehorende contractvormen vergeleken, en dus de mogelijke relaties tussen NEV en Eneco.

Haalbaarheidsfase

Tijdens de haalbaarheidsfase namen Eneco en NEV het initiatief over en fungeerden Energie-U en HIER als onafhankelijke sparringpartner voor beiden. Er was voldoende vertrouwen gebouwd en verbinding gelegd om nu de inhoud in te duiken. Eneco nam de lead voor het uitwerken van de technisch-economische aspecten van het buurtwarmtenet, gebaseerd op de voorwaarden uit het Buurtmanifest. Tussentijdse resultaten werden gedeeld met NEV en voorzien van input, waarna nog aanpassingen konden worden gemaakt.

In een samenwerkingsovereenkomst hebben de twee partijen hun samenwerking geformaliseerd en hebben zij vastgelegd onder welke afspraken de haalbaarheidsfase zou worden uitgevoerd. NEV was op dat moment geen juridische entiteit: het was dus feitelijk een overeenkomst tussen warmtebedrijf Eneco en de vier bewoners waaruit de kerngroep bestond.

Afbeelding 1. Samenwerkingsovereenkomst

Uitsnede van de samenwerkingsovereenkomst tussen NEV en Eneco.

Richting het eind van de haalbaarheidsfase nam de intensiteit verder toe: de overlegfrequentie ging van driewekelijks naar tweewekelijks met tussentijds huiswerk voor beide partijen. De inhoud werd steeds concreter. Versoepelde overheidsmaatregelen rondom corona lieten bovendien toe dat er fysiek kon worden afgesproken. Dit alles maakte dat de discussies levendiger werden en dat deze steeds scherper op de snede konden worden gevoerd. Overeenkomsten en verschillen in hoe de partijen in proces en inhoud zitten werden steeds duidelijker.

Doorlopen stappen;

- **Samenwerkingsovereenkomst (afb. 1)**
 - Formalisering van de samenwerking NEV en Eneco.
 - Uitspreken wat men aan elkaar heeft en welke inzet men daarvoor geeft.
- **Aan de hand van bouwstenen gebaseerd op randvoorwaarden invulling geven aan concepten voor een ontwerp**
 - Wisselwerking input, feedback van NEV op onderzoek/ontwerp Eneco.
 - Goede invulling en uitwerken van de randvoorwaarden en bijbehorende bouwstenen - om te verantwoorden naar achterban van NEV.
 - Uitwerken hiervan in organisatorisch, business- en technisch model van het buurtwarmtenet dat werkt voor beide partijen.
- **Haalbaarheidsrapport**
 - Resultaten samengevat in rapport (80%-versie) opgesteld door Eneco .
 - Bevat voor alle besproken onderwerpen, de contouren van een aanbod, oftewel: wat is denkbaar om te realiseren.
 - Voorzien van input door NEV.
 - Verwerkt tot eindrapport door Eneco.

Afsluiting processen

In een afrondend overleg hebben de partijen de finale versie van het haalbaarheidsrapport besproken, inclusief de stappen die nog nodig zouden zijn om te komen tot een acceptabel aanbod.

Uiteindelijk hebben partijen besloten om niet door te werken tot een aanbod aan de buurt. Op de thema's invloed, betaalbaarheid, mee-investeren, keuzevrijheid en de aansluiting van de woning was er het vertrouwen dat er in latere uitwerking een overeenkomst tussen partijen zou kunnen komen. Maar op het onderwerp duurzaamheid is het niet gelukt om op buurtniveau een oplossing te vinden die voor beide partijen werkbaar was. De kosten voor de beoogde warmtebron waren te hoog op deze locatie, deze schaal en dit moment.

Met wederzijds respect voor elkaars inzichten, voorwaarden en standpunten kwam daarmee de haalbaarheidsfase tot afronding. Beide partijen zijn nog steeds actief met de warmtetransitie in Overvecht-Noord, ieder voor haar eigen scope. Waar nuttig en nodig weten ze elkaar te vinden.

Het proces is in eerste instantie gestart door de vier partijen, waarbij de gemeente wel geïnformeerd werd. In de eindfase is de gemeente ook bij het proces betrokken geweest.

Doorlopen stappen;

- **Presenteren haalbaarheidsrapport en voorstel Eneco aan NEV**
 - Aan de hand van de workshops en werk intern bij NEV en Eneco is er een haalbaarheidsrapport (afb. 2) opgesteld. Aan de hand daarvan heeft Eneco een voorstel gedaan aan NEV en de buurt tot verdere uitwerking.

Afbeelding 2. Haalbaarheidsrapport

Titelpagina van haalbaarheidsrapport.

Resultaten - lessen en aanbevelingen

Het traject levert waardevolle ervaringen en lessen op over de do's en dont's. Ondanks dat er in deze casus geen overeenstemming is gekomen is wel duidelijk geworden dat dit soort samenwerkingsconstructies mogelijk zijn en in principe kansen bieden. Onderstaande punten zijn wellicht bruikbaar voor iedereen die een soortgelijk traject is begonnen of op het punt staat om dat te doen.

- **Het traject vergde meer tijd dan verwacht.** Origineel werd gedacht dat 7 gezamenlijke workshops in de haalbaarheidsfase genoeg zouden zijn. Het werden er 13. Dit was tijdsintensief voor alle partijen, zowel in de voorbereiding als tijdens de workshops zelf. Dit heeft meerdere oorzaken:
 - Er is **beperkt ervaring** met sommige typen systemen en er zijn dus **geen makkelijke kengetallen**, met name wanneer engineering plaatsvindt op buurtniveau in plaats van op grotere schaal.
 - Er is een **kennisasymmetrie** tussen NEV en Eneco. Eneco heeft meer kennis over de technisch-economische aspecten van warmtetechnieken terwijl NEV veel meer weet over de wensen van hun buurtbewoners en hoe daarmee samen te werken. Het kost tijd om elkaar te leren begrijpen en die tijd moet je ook nemen.
 - Sommige onderwerpen zijn in **erg hoog detailniveau** besproken of zijn meerdere keren behandeld. Er is nog geen gedeeld beeld tussen partijen over de hoofdpunten die in een zekere fase dienen te worden afgetikt. Daardoor komen mensen makkelijk in de verleiding zich in details te verdiepen. En elk nieuw detailniveau roept weer nieuwe vragen op. Het doel van extra uitleg geven op onderdelen was acceptatie krijgen - waarom kan iets wel of niet? Maar wat als er dan nog geen acceptatie is, ga je dan nog een niveau dieper? In het proces zijn meerdere verdiepingsslagen gemaakt.
 - Ook HIER en Energie-U zijn als **intermediair nieuw in een dergelijk proces** en hebben gaandeweg de juiste rol moeten vinden.
 - Eneco moest leren werken met actieve bewoners in plaats van met een zakelijke partner. De manier van communicatie is minder direct dan in een zakelijke omgeving. Ook zijn sommige standaard werkwijzen bij bewoners mogelijk niet bekend, en deze verdienen dan toelichting. Overigens bezit NEV als bewonersgroep al een zeer hoog kennis- en professionaliteitsniveau.
- Een **open en nieuwsgierige houding** van beide partijen is essentieel om goed te kunnen samenwerken en verschillen te overbruggen.
- Een **buurtmanifest of andere vorm van Programma van Eisen werkt goed** in het geven van richting. Belangrijk is wel dat zo'n manifest op stevig draagvlak rust in de buurt en dat eerst "techniekneutraal" voorwaarden zijn geformuleerd en pas daarna een techniek wordt gezocht die aan deze voorwaarden voldoet.

- **Vanuit randvoorwaarden naar inhoud werken** helpt in het bereiken van overeenstemming. Zo kan eerst begrip ontstaan over hoe tegen onderwerpen aan wordt gekeken en wat overwegingen zijn. En kan een partij beter aanvoelen of de andere partij haar principes überhaupt wel ziet zitten. Pas daarna volgt de passende inhoud.
- **Durf ook “hard” te zijn** als het erop lijkt dat er niet aan een voorwaarde van één van beide partijen kan worden voldaan. Pas dan de koers aan of stop desnoods het traject. De ervaring leert namelijk dat echt harde randvoorwaarden ook gewoon hard zijn. Eroverheen stappen werkt niet want ze komen als een boemerang terug.
- **Procesbegeleiding en -bewaking van neutrale organisaties** zoals HIER en Energie-U is van toegevoegde waarde. Ze kunnen hulp bieden in de workshops bij het uitleggen van warmte, en hun aanwezigheid helpt bij het bouwen van vertrouwen met de bewoners. Zeker in de beginfase, als vertrouwen nog moet groeien, is een dergelijke aanwezigheid heel belangrijk. Later in het traject kan het ook lukken met minder of zonder begeleiding.
- De samenwerking heeft baat bij **een heldere planning en mijlpalen** om naartoe te werken. Zodat iedereen weet wat er van hem of haar verwacht wordt en zodat je niet in rondjes blijft praten. Een format of template zou hierin kunnen helpen. Gezien de nieuwheid van proces én inhoud was het misschien logisch dat dat hier niet altijd lukte. Het was echter wel te merken dat lang niet altijd voor alle betrokkenen helder was waar naartoe werd gewerkt.

Ten slotte

Wij denken dat het hier doorlopen proces, de lessen en de ervaringen door warmtebedrijven en bewonersgroepen gebruikt kunnen worden om beter samen te werken richting gedragen oplossingen. Helaas is het nog onbewezen of dit soort methodes uiteindelijk kunnen leiden tot een succesvol project.

De geleerde lessen maken de kans op een succesvolle samenwerking naar ons idee een stuk groter. En het lijkt de deelnemers nog steeds een goede manier om een eerlijke, duurzame en inclusieve warmtetransitie te kunnen vormgeven.

